

Adriana
Joanna
Mickiewicz

Doktorantka filozofii w SDNH Uniwersytetu Jagiellońskiego, laureatka programu ministerialnego „Diamentowy Grant”. Interesuje się zwłaszcza filozofią społeczną, etyką oraz teatrem.

Etyka w obliczu rozpadu – wokół Świętej anarchii Johna D. Caputo

Czy możliwe jest potępienie zła w sytuacji rozpadu wszelkich struktur oraz drogowskazów umożliwiających człowiekowi odnalezienie oparcia w chaotycznej rzeczywistości?

Słowa kluczowe: John D. Caputo, postmodernizm, etyka, hermeneutyka radykalna

Ilustracja Guernica by Pablo Picasso, Wikimedia Commons, CC BY 3.0

Podobne podejście wydaje się szczególnie trudne dla etyki – dziedziny, która wychodzi poza przestrzeń teoretycznych spekulacji oraz zwraca się ku praktyce. Filozofia moralności ma realne przełożenie na życie konkretnych osób. Caputo zadaje pytanie, czy możliwe jest potępienie zła w sytuacji rozpadu wszelkich struktur oraz drogowskazów umożliwiających człowiekowi odnalezienie oparcia w chaotycznej rzeczywistości. Jeżeli wszystko jest interpretacją, to nasze rozumienie zła (Czym jest zło? Jaka jest różnica między dobrym a złym działaniem?) również pozostaje wyłącznie kwestią interpretacji. Autor dostrzega potrzebę wypracowania etyki, która pozwoli nam na ochronę ofiary oraz jednoznaczne osądzenie sprawcy przemocy:

JOHN D. CAPUTO – ur. 1940 r., amerykański filozof oraz chrześcijański teolog, związany z nurtem postsekularnym; jeden z najważniejszych przedstawicieli współczesnej hermeneutyki.

John D. Caputo w artykule *Sacred Anarchy – Fragments of a Postmodern Ethics* podejmuje problematykę możliwości budowania etyki w ramach hermeneutyki radykalnej, czyli nurtu łączącego filozofię hermeneutyczną z postmodernizmem. Hermeneutyka radykalna za punkt wyjścia przyjmuje hasło Nietzschego: „wszystko jest interpretacją”. Oznacza ono, że nie mamy bezpośredniego dostępu do rzeczywistości, ale zawsze musimy posiłkować się pewnymi kategoriami, pojęciami czy schematami interpretacyjnymi, które umożliwiają, ale też jednocześnie warunkują, nasze rozumienie. Hermeneuta radykalny dostrzega, że nasze odczytania rzeczywistości zawsze pozostaną wyłącznie jedną z wielu niestabilnych i zmiennych możliwości opisu

FILOZOFIA HERMENEUTYCZNA – filozofia uprawiana za pomocą narzędzi hermeneutyki (teorii interpretacji); wykracza poza problematykę tekstu oraz zwraca się ku klasycznym tematom filozofii (np. etyce, epistemologii). Cechą charakterystyczną nurtu jest uznanie dziejowości człowieka oraz przemijalności i zmienności rozumienia, co prowadzi ku badaniu odmiennych możliwości interpretacji świata. Jej przedstawicielami są m.in. Hans-Georg Gadamer, Paul Ricoeur oraz Gianni Vattimo.

świata. Mimo wszystko nie możemy nie interpretować i nie odwoływać się do tradycji – rozumienie jest bowiem naszym podstawowym odniesieniem do rzeczywistości.

POSTMODERNIZM – nurt w filozofii, literaturze oraz sztuce, który wyłonił się w drugiej połowie XX wieku; charakteryzuje go odrzucenie esencjalizmu (czyli wiary w istnienie stałej istoty rzeczy), sceptycyzm, krytyczny stosunek wobec nowoczesności oraz nieufność w stosunku do tzw. metanarracji – wielkich opowieści zorientowanych na całościowe opisanie świata.

„rozważmy Auschwitz, niewysłowny koszmar. Czy jest tu coś nierozstrzygalnego? Czy można nie potępić Auschwitz w sposób jednoznaczny, pewny, bez hermeneutycznych wieloznaczności, bez sporów o interpretację?

Moralność grecka, moralność żydowska

Caputo, prowadząc nas do odpowiedzi, wprowadza rozróżnienie na dwa typy moralności: grecki oraz żydowski. Pierwszy odnajdujemy w klasycznej, „metafizycznej” etyce, zorientowanej na poszukiwanie *arché*, czyli fundamentu, z którego można wywodzić konkretne przykazania (przykładowo dla Platona byłaby to idea dobra, w myśli religijnej Bóg, zaś u Kanta pojęcie obowiązku). Zdaniem Caputo taka etyka jest dziś niemożliwa. Postmodernistyczny antyfundamentalizm nie pozwala nam wierzyć w istnienie jednego, niepodważalnego i stabilnego *arché*. Ponadto przekonanie o istnieniu takiego *arché* zawsze wytwarzało pewną hierarchię: przykładowo sytuowało racjonalność jako coś lepszego od nieracjonalności, kulturę ponad naturą. Miało to wpływ na uformowanie niesprawiedliwej struktury społecznej, chociażby na przyznanie kobietom (stereotypowo postrzeganym jako nieracjonalne) czy istotom pozaludzkim (związanym z naturą) niższej pozycji w społeczeństwie. Tragizm współczesnego człowieka polega na utracie wiary w *arché* – poszukuje on pewnych zasad, ale jednocześnie nie może ich przyjąć. Upadek fundamentów prowadzi bowiem do sytuacji, w której nie da się jednoznacznie określić, które kodeksy są słuszne ani jak powinno się postępować. Kondycję ludzką naznacza dziś pojęcie niezdecydowania.

Caputo zwraca się więc ku żydowskiemu typowi moralności, opartemu na wsluchiwaniu się, oczekiwaniu na wezwanie. Autor przywołuje historię Abrahama. Jego zdaniem biblijny bohater nie posiadał żadnych drogowskazów, był przeniknięty niepewnością. Żądanie ofiary z jedyne go syna

mogło być przecież zarówno wezwaniem Boga, jak i halucynacją. Gdyby jednak mógł mieć pewność, jego postawa nie byłaby heroiczna. Niezdecydowanie nie musi wykluczać decyzji, ale – paradoksalnie – stanowi, w punkcie wyjścia, warunek możliwości wyboru.

Etyka an-archiczna

Etyka w hermeneutyce radykalnej postuluje skupienie na „usłyszeniu wezwania” oraz „udzieleniu odpowiedzi” (będącej podstawą dla odpowiedzialności). To wezwanie nie jest jednak kierowane z przestrzeni *sacrum*, ale pochodzi od tego, co słabe, zapomniane, marginalizowane. To etyka „an-archiczna”, gdyż pozostaje ona nakierowana na to, co było pominięte w dotychczasowych, zbyt ogólnych kodeksach, na to, co znajduje się na marginesie hierarchii społecznej. Caputo przywołuje biblijny motyw trędowatego – osoby wyrzuconej ze wspólnoty, pozbawionej praw, osamotnionej. Człowieka niemieszczącego się w hierarchicznych strukturach opartych na gloryfikacji piękna czy zdrowia. Etyka anarchiczna ma zwrócić się właśnie ku symbolicznym trędowatym, a więc ku osobom wykluczonym (dziś mogą być to np. uchodźcy czy chorzy na AIDS). Odwracamy się od ogólnych reguł ku jednostkom, których te reguły nie obejmują.

Caputo odrzuca abstrakcyjne reguły i wartości (te nigdy w pełni nie obejmują złożonego świata). Ostatecznie odnajduje oparcie dla postmodernistycznej etyki w wezwaniu płynącym ze strony cierpiącej ofiary. Kondycja ludzka została naznaczona somatycznością – posiadamy ciało (*flesh*) podatne na zranienie, dotknięte przez ból, niedoskonałe, kruche i bezbronne. Doświadczenie cierpienia wdzierza się w nasze ciało. Jest niekomunikowalne: opisy bólu nigdy nie udostępnią nam realnego doświadczenia osoby cierpiącej. Ból wymyka się słowom i reprezentacjom, a zatem pozostaje czymś pierwotnie niezrozumiałym. Zaburza porządek i harmonię otaczającego nas świata. Hermeneutyka bólu by-

łaby hermeneutyką niemożliwą, przenikniętą niepewnością, niezrozumieniem. Jednocześnie właśnie cierpiące ciało wzywa nas do odpowiedzi – do odczytania (a więc zinterpretowania) komunikatu oraz do wystąpienia w imieniu ofiary, do wzięcia na siebie odpowiedzialności.

Warto doczytać

J. D. Caputo, *Sacred Anarchy – Fragments of a Postmodern Ethics*, w: *The Essential Caputo: Selected Writings*, B. K. Putt ed., Bloomington 2018, s. 287–304.

Najnowszy numer

Tu nas znajdziesz

Filozofuj @ facebook

Filozofuj @ instagram

Serwis Filozofuj!

Filozofuj @ twitter

